

A nemzeti kisebbségek politikai képviselete és részvétele: Magyarország és a szomszédos országok között fennálló kisebbségi vegyes bizottságok munkája

Tézisgyűjtemény

Varga Csilla

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása

A nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos témakörök, a kisebbségi jogok védelme nemzetközi, illetve európai szinten is a kényes, érzékeny területek közé tartozik. Az európai államokkal eltérő módon viszonyulnak az országaikban élő nemzeti kisebbségi csoportok felé, illetve saját, más országokban élő nemzettársaik felé is, az ezzel összefüggésben alkalmazott kormányzati politikák rendkívül különbözőek. Emellett a nemzeti kisebbségek jogainak biztosításával kapcsolatban különféle nézeteket figyelhetünk meg a témával foglalkozó szakértők, illetve a szélesebb társadalom részéről is. Az eltérő kormányzati politikák és vélemények mellett, illetve azoktól függetlenül azonban szükséges kiemelni, hogy a kisebbségi jogok védelme kulcsfontosságú, melyre esősorban a nemzeti kisebbségek magas számaránya miatt van szükség. Az Európai Unióban, például, hét állampolgár közül egy valamelyik etnikai csoporthoz tartozik vagy valamelyik regionális vagy kisebbségi nyelvet beszél, és az EU 28 hivatalos nyelvén túl több mint 60 regionális és kisebbségi nyelv létezik Európában, melyet kb. 40 millióan beszélnek (Európai Nemzetiségek Föderatív Uniója, FUEN). Emellett a kisebbségi csoportok a társadalom legsérülékenyebb, leghátrányosabb helyzetben lévő rétegéhez tartoznak. A kisebbségekhez tartozó személyek számára, hasonlóan a társadalom minden tagjához, ugyan biztosítottak az általános, alapvető emberi jogok, az ugyanakkor vitatott, hogy ezek az általános emberi jogi alapelvek milyen mértékben, hogyan ültethetők át hatékonyan annak érdekében, hogy biztosítsák a kisebbségek specifikus szükségleteit is (Henrard, 2000; Åkermark, 1997). Ezzel összefüggésben azt is ki kell emelni, hogy a kisebbségek számára az alapvető emberi jogok biztosítása nem jelenti azt, hogy e csoportok a többséggel összehasonlítható helyzetbe kerülnek, mivel a legtöbb esetben nem elegendő az általános emberi jogelvek biztosítása és a kisebbségek helyzetét és jogait más szempontból kell megvizsgálni. Annak érdekében, hogy a kisebbségek helyzete és jogállása a többségi társadalomhoz közelítsen, a legtöbb esetben más, az addigi gyakorlattól és a többség, illetve a társadalom egésze számára biztosított

jogokon túl, illetve sok esetben azoktól eltérő specifikus kisebbségi jogokat is szükséges biztosítani számukra. Ez úgy is megfogalmazható, hogy a kisebbségi jogok mértékének meg kellene haladnia az általános, alapvető emberi jogok mértékét, mivel az általános emberi jogok elérhetőek a társadalom minden tagja számára, függetlenül attól, hogy a többséghez vagy a kisebbséghez tartoznak-e. Másodsorban, az alapvető emberi jogi keretrendszer, ahogy a nevében is szerepel, általános jogokat biztosít, melyek nem veszik figyelembe a kisebbségi csoportok speciális szükségleteit, igényeit. A kutatás azt a nézetet követeli, miszerint a kisebbségi jogok az alapvető emberi jogok kategóriájába tartoznak, melyek tiszteletben tartása a demokratikus államokban kötelező, illetve annak kellene lennie.

Az 1990-es években a nemzeti kisebbségek védelme szempontjából mind politikailag, mind jogilag fontos változásokra, újításokra került sor a kutatás által vizsgált közép-európai térségben, illetve nemzetközi szinten is fontos jogi kötőerővel rendelkező szabályozás és egyéb dokumentumok jöttek létre. A kétoldalú kapcsolatokat vizsgálva elmondható, hogy az 1990-es évektől több közép-európai állam foglalta bele a nemzeti kisebbségek védelmének fontosságát az egymás között létrehozott kétoldalú jószomszédsági és baráti szerződésekbe, valamint egyéb kétoldalú kisebbségvédelmi szerződésekbe. Sőt, ezekben az években a kétoldalú megállapodások nem számítottak jelentős újításnak, mivel az 1940-1950-es évek során egyéb példák is beazonosíthatók az államok közötti megbékélés jegyében megkötött dokumentumok szempontjából, beleértve a kétoldalú kapcsolatban megjelenő kisebbségvédelmi célkitűzéseket (pl. Gruber-De Gasperi egyezmény, 1946; közös német-dán egyezmények, 1955). A közép-európai országok számára azonban az 1990-es évektől megkötött kétoldalú jószomszédsági, illetve kisebbségvédelmi szerződések nagy jelentőséggel rendelkeztek nemcsak amiatt, mivel egyfajta együttműködési alapot biztosítottak az adott országok között, hanem mert képesek voltak pontosabban, egyértelműbben megfogalmazni a kisebbségi csoportok igényeit, céljait, figyelembe véve jogaikat (Bloed and Van Dijk, 1999).

A jelenlegi kutatás a nemzeti kisebbségek politikai részvételét és képviselést vizsgálja, mint az említett csoportok jogainak biztosításával összefüggő egyik legfontosabb kívánalmat, mely által a kisebbségi csoportok társadalmi jelenléte megjelenhet. A kutatás, a fentiek alapján, a közép-európai térségre, pontosabban Magyarországra és a szomszédos államokra fókuszál (Ukrajna, Szlovénia, Horvátország, Szlovákia, Románia, Szerbia), és az államok között az 1990-es években létrehozott jószomszédsági vagy kisebbségvédelmi szerződések által létrejövő kisebbségi vegyes bizottságok (KVB) munkáján keresztül vizsgálja a nemzeti

kisebbségek politikai részvételének és képviseletének *hatékonyságát*. A KVB-ok fontossága nemcsak abban rejlik, hogy a bizottságok a nemzeti kisebbségek védelmére, céljaira összpontosítanak, hanem abban is, hogy a nemzeti kisebbségek képviselőit közvetlenül is bevonják munkájukba, ezáltal egyfajta regionális kisebbségvédelmi modellként szolgálva a kisebbségi érdekek közvetlen képviselte szempontjából.

Ezzel összefüggésben szükséges utalni arra, hogy a demokratikus állam-berendezkedésnek a társadalom minden tagja számára biztosítania kell, hogy képviselhessék magukat az adott állam döntéshozatalában, mind személyesen (pl. választások), mind megbízott képviselők által (pl. parlament), más szóval egyenlő módon vegyenek részt az ország politikai, társadalmi életében. Ez az elv független attól, hogy adott állampolgár a többséghez vagy a kisebbséghez tartozik, így a kisebbséghez tartozó *személyek*, mint állampolgárok kétségtől rész vehetnek az adott demokratikus állam politikai életében. Azonban a kisebbségi *csoportok*, a legtöbb esetben nem képesek érdekeiket a többségi társadalom tagjaival azonos módon képviselni, ahogyan az a fentiekben is említésre került, illetve nem tudnak a döntéshozatalban *csoport szinten* hatékonyan részt venni, mint saját érdekekkel rendelkező kisebbségi közösség. Ezért szükséges az, hogy jogaik, érdekeik védelme céljából az adott állam különféle egyéb lehetőségeket biztosítson számukra, hogy csoport szinten is képviseltetni tudják magukat a társadalomban és a politikai életben. Ennek lehetővé tétele amiatt is elengedhetetlen, mivel a kisebbséghez tartozó személyek és képviselőik az őket érintő ügyekben megalapozottabb döntést tudnak hozni, mivel gyakorlati információkkal és tapasztalattal rendelkeznek saját közösségükkel kapcsolatosan.

A vizsgált KVB-ok a fentiek megvalósítása szempontjából egyfajta lehetőséget biztosítanak az adott nemzeti kisebbségi csoportok képviselői számára, hogy saját közösségük érdekeit közvetlenül is védjék, támogassák az adott szerveken belül. A KVB-ok, melynek tagjai az adott kormány képviselői is, üléseiken ajánlásokat fogalmaznak a nemzeti kisebbségeket érintő területeken (pl. oktatás, kultúra, infrastruktúra, stb.), melyek ugyan a kutatás által vizsgált országok többségében nem rendelkeznek jogi kötőerővel, azonban néhány állam, például Magyarország, kormányhatározat által emeli ezeket át kötelező akciótervvé, megjelölve azokban a teljesítésért felelős kormányzati szerveket is.

A kutatás fő célkitűzése, a fent említettek alapján a vizsgált bizottságokban megvalósuló kisebbségi képviselet és részvétel hatékonyságának elemzése, melyhez a legfontosabb keretet a hat bizottságban, illetve azok utolsó ülésein, részt vevő nemzeti kisebbségek

képviselőivel készített interjúk adják. A képviselők többsége évek, sőt, évtizedek óta az adott KVB tagja, így tapasztalataik megosztásával pontosabb képet kaphatunk a bizottságok működéséről, valamint az ott zajló munka és a kisebbségi képviselet hatékonyságáról, valamint egyéb, a témakörrel összefüggő kérdéskörrel is. A kutatás azonban nemcsak az említett interjúk alapján vizsgálódik, hiszen a téma megalapozása, kontextusba helyezése és megértése érdekében egyéb, szorosan kapcsolódó és a téma vizsgálatához kihagyhatatlan egyéb, al-témaköröket is vizsgál. Ezzel összefüggésben az értekezés felépítése az alábbiakban címszavakban ismertetett módon valósult meg.

A kutatás megalapozására szolgáló 1. fejezet tartalmazza a vizsgált téma áttekintését, elméleti és módszertani háttérét, legfontosabb és leggyakrabban használt kifejezéseinek meghatározását és a kutatási téma rövid politikai-történelmi kontextusát. Az értekezés 2. fejezete a kisebbségi jogok fontosságának rövid összefoglalása mellett a „hatékony politikai képviselet” fogalmát vizsgálja nemzetközi jogi (ENSZ, EBESZ, ET) és politikai dokumentumok, illetve a vonatkozó hazai és nemzetközi szakirodalmi források segítségével. A 3. fejezet a vizsgált térség, a nemzeti kisebbségek közép-európai helyzetét ismerteti a politikai és történelmi háttér bevonása által. A fejezet kitér a nemzeti kisebbségek, anyaországok és honos államok szerepére a kétoldalú kapcsolatokban, valamint a kétoldalú szerződések európai gyakorlatát, történetét is bemutatja, tágabb kontextusba helyezve a kétoldalú szerződések rendszerét. Emellett foglalkozik a dokumentumok által létrehozott KVB-ok általános működésével, illetve a szerződésekben megjelenő kisebbségi részvétellel és képviselettel kapcsolatos fejleményekkel, jellemzőkkel. A 4. fejezet a kutatás központi kérdéskörét, a Magyarország és a szomszédos országok között létrehozott KVB-okat veszi sorra és mutatja be, kitérve a bizottságokat létrehozó dokumentumokra és rendelkezéseikre, a bizottságokban részt vevő tagok, különös tekintettel a kisebbségi képviselők személyére és kiválasztásuk módjára, a bizottságok általános működésére, valamint a bizottságok munkájának jelenlegi aktuális fejleményeire. Az értekezés 5. fejezete a hat kisebbségi vegyes bizottság legutóbbi ülésein részt vevő kisebbségi képviselőkkel készített félig-strukturált interjúkat ismerteti, akik a kisebbségi képviselet hatékonyságával összefüggő kérdéskörök mentén jellemezték a bizottsági munkát, illetve egyéb, ezzel kapcsolatos témákra is kitértek. Fontos szerepet kapott a kisebbségek anyaországhoz és honos államhoz való kapcsolatának elemzése, valamint javaslatok megfogalmazása is a kisebbségi képviselők részéről képviseletük hatékonyságának növelése és a bizottsági munka egészének javítását célozva.

A fentiekkel összefüggésben a kutatás *elsődleges hipotézise*, hogy a kisebbségi vegyes bizottságok csupán korlátozott lehetőséget biztosítanak a nemzet kisebbségek politikai képviselőire és részvételére (az adott kisebbségi csoport korlátozott rétege számára, mely a legtöbb esetben önkényesen kerül kiválasztásra). Ebben az értelemben, mint *másodlagos hipotézis* a kutatás megfogalmazza, hogy a kisebbségi vegyes bizottságokban megvalósuló kisebbségi képviselő és részvétel hatékonysága nem a bizottságtól, mint jogi intézménytől függ, melyet az alapító szerződések biztosítanak számára, hanem sokkal inkább az adott két állam közötti politikai viszonytól és vállalásoktól, valamint a köztük megvalósuló kölcsönösség elvétől.

II. A kutatás által felhasznált módszerek

A kutatás kétfajta módszert alkalmaz: először, meghatározza a témakörrel összefüggő legfontosabb kifejezéseket, ismerteti és elemzi a hatékony politikai képviselő és részvétel fogalmát és hátterét, valamint bemutatja a vizsgált közép-európai régió nemzeti kisebbségek szempontjából meghatározó politikai-történelmi helyzetét. Ezt követően összefoglalja a közép-európai nemzeti kisebbségvédelemmel kapcsolatos, a téma szempontjából releváns fejleményeit, beleértve a kisebbségi vegyes bizottságok, mint a nemzeti kisebbségek képviselőit ellátó szervek gyakorlatát a szélesebb európai és közép-európai térségben. A fentiek vizsgálatához a kutatás bemutatja a politikai részvétellel és képviselővel foglalkozó legfontosabb nemzetközi jogi és politikai dokumentumok rendelkezéseit (*elsődleges forráselemzés*), valamint a közép-európai nemzeti kisebbségek történelmi hátterével kapcsolatos egyes vonatkozó magyar és nemzetközi szakirodalmat is segítségül hívja (*másodlagos forráselemzés*; pl. Gál, 1999; Komac - Vizi, 2019; Fiala-Butora, 2017; Björn, 2008; Tóth, 2011; Lantschner - Medda-Windischer, 2001; Palermo - Sabanadze, 2001, stb.). Emellett a KVB-ok vizsgálata során a kutatás nagyban támaszkodik az azokat létrehozó kétoldalú szerződésekre és az ülések elérhető jegyzőkönyveire, melyeket szintén tartalomelemzés által von be a kutatásba. Ezzel összefüggésben a kutatás egyik fontos eredménye is a vizsgált vegyes bizottságok jegyzőkönyveinek összegyűjtése, felkutatása, mely az eddigiekig nem valósult meg.¹

¹ A kutatás részeként az említett összegyűjtött jegyzőkönyvek az OTKA-K120469 számú projekt keretében kerültek közzétételre a következő honlapon: <https://kisebbssegkutato.tk.hu/kormanykozi-kisebbségi-vegyesbizottsagok-jegyzokonyvei>.

Másodsoron, a fent említett módon a bizottságok kisebbségi képviselői részvételének hatékonyságát a kutatás a képviselőkkel készített *félig strukturált személyes interjúk* alapján elemzi, melyek során a hat reláció utolsó ülésein részt vevő kisebbségi képviselők osztották meg a témakörrel kapcsolatos tapasztalataikat. Az interjú előre összeállított, a téma szempontjából releváns kérdéseket tartalmazott, azonban emellett a képviselőknek lehetőségük volt szabadon kifejtteni saját nézeteiket a vizsgált ügyekhez szorosan kapcsolódó témakörökben. Az interjúkérdések a következő témákat ölelték fel: a kisebbségi képviselet és részvétel hatékonyságának meghatározása; a kisebbségi képviselők bevonásának foka a bizottságok munkájába, valamint saját értékelésük ennek hatékonyságával kapcsolatosan; folyamatok, melyekben biztosított/nem biztosított a kisebbségi képviselők részvétele; a döntések befolyásolásának képessége a bizottsági munka során; a kisebbségi képviselet és részvétel hatékonyságának növelésével összefüggő javaslatok, illetve a bizottsági munka általános javítását célzó javaslatok megfogalmazása; az anyaország és az adott nemzeti kisebbség, valamint a honos állam és az adott nemzeti kisebbség közötti kapcsolatok jellegének meghatározása a bizottsági munka során, illetve általánosságban.

A kutatás elméleti hátterét egyrészt a *szociál-konstruktivizmus* adja, mely általánosságban véve amellett érvel, hogy a társadalmi valóságot maguk az emberek hozzák létre (Onuf, 1989). Ez azt is jelenti, hogy a társadalom felépítését vagy a társadalmi rendszert olyan szabályok és intézmények határozzák meg, melyeket maga a társadalom alkotott meg. Ennek következtében, illetve az általános szociál-konstruktivista nézet szerint, az emberek a világot saját gondolataik, elképzeléseik és eszméik alapján hozzák létre, és ilyen módon ezek az elképzelések határozzák meg az emberek, a döntéshozók és az államok közötti kapcsolatok jellegét is. Az elmélet képviselői azt tartják, hogy a világ nem „magától” jött létre, hanem az emberi gondolat, gondolkodásmód, kimondott szavak és tettek eredménye, összessége.

A nemzetközi politikai viszonyok és nemzetközi kapcsolatok szempontjából a konstruktivizmus azt is kimondja, hogy hasonlóan a fentiekhez, ezeket is a politikai döntéshozók, politikusok formálják gondolataik, nézeteik alapján, melyek más államokkal és szereplőkkel kapcsolatosan az évek, évtizedek során alakultak ki. A konstruktivizmus nézetei a közép-európai anyaállamok és honos államok vonatkozásában, illetve a nemzeti kisebbségekkel összefüggésben is megállják a helyüket, mivel a vizsgált térségben hatványozottan megfigyelhető, hogy az említett csoporttal kapcsolatos jelenlegi hozzáállást a múltbeli tapasztalatok, történelmi események, valamint egyéb vélemények határozzák meg, megalapozva a velük kapcsolatos jelenleg is alkalmazott kormányzati politikákat és általános

bánásmódot vagy társadalmi hozzáállást. Ennek eredményeképpen a kisebbségek irányába követett kormányzati politikák nemcsak az adott csoportra hatnak vissza, meghatározva a szomszédos országok közötti mindenkori kapcsolatokat jellegét, hanem az adott államok közötti politikák széles körét befolyásolva, egyfajta folyamatként hatnak egymásra. Egyszerűbben megfogalmazva, a konstruktivizmus szerint az emberek nézetei, véleménye, normái meghatározzák a szereplők, a társadalom tagjai, az országok között kialakuló, ezáltal a mindenkori kapcsolat jellegét. A kutatás szempontjából, követve a konstruktivizmus által vallott nézetet, nemcsak az országok közötti viszonyt, de a nemzeti kisebbségek és az anyaállam, valamint a nemzeti kisebbségek és a honos állam közötti kapcsolatrendszer is az előbb felsorolt fogalmak – a különböző vélekedések, nézetek – határozzák meg és befolyásolják.

A szociál-konstruktivizmus mellett a kutatás alkalmazza *Rogers Brubaker* hárompólusú viszonyrendszerét, mely választ ad a szomszédos anyaországok és a kisebbségek közötti dinamikákra. Brubaker szerint a nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok (honos államok) és az anyaországok között világos kölcsönhatás figyelhető meg. Nemzetiesítő államok alatt Brubaker a honos államokat érti, ahol a nemzeti kisebbségek élnek, anyaországok alatt pedig azokat, amelyekhez etnikai-kulturális értelemben tartoznak. Ebben a hárompólusú viszonyrendszerben a szereplők különböző, egymással ellentétes nacionalizmus-törekvéseket folytatnak: a nemzetiesítő államok nacionalizmusa az államalkotó, etnikailag és kulturálisan is egységes nemzet nevében fogalmaz meg követeléseket. Ebben az értelemben az államalkotó nemzet a jogos „tulajdonosa” annak az államnak, melyet e nemzet alkot, és amely e nemzet érdekében jött létre. Az anyaországok ezzel szemben határozzák meg saját nacionalizmusukat és igényt, jogot formálnak arra, hogy figyelemmel kísérjék saját, a nemzetiesítő államban élő nemzeti kisebbségeik helyzetét, elősegítsék jólétüket, támogassák tevékenységüket és intézményeiket és védjék jogaikat és érdekeiket (Brubaker, 1996, pp 4-5). Amennyiben saját nemzeti kisebbségük a nemzetiesítő államban veszélynek van kitéve, az anyaállam nacionalista stratégiája ellentétbe kerül a nemzetiesítő államéval, és az anyaállam sok esetben fellép, hogy megvédje nemzeti kisebbségei érdekeit más államokban. A nemzeti kisebbségek e két fent említett nacionalista törekvés között helyezkednek el, valamint szintén saját nacionalizmus-törekvésekkel rendelkeznek, például követeléseiket nemzetiségi alapon határozzák meg (etnikai-kulturális és politikai jogok, kollektív jogok biztosítása) (Brubaker, 1996, pp. 5-6). Brubaker szerint a hárompólusú viszonyrendszer klasszikus példája a két világháború közötti Kelet-Közép-Európa volt, mivel az I. világháború után több tíz millióan

kerültek nemzetiségüktől eltérő államba, és az országok példátlan figyelmet kezdtek el fordítani az egyének és a területek nemzeti hovatartozására (Brubaker, 1996, p. 6).

Brubaker államok és a kisebbségek nacionalizmus-törekvéseivel kapcsolatos elmélete magyarázatot ad a politikai és ideológiai háttérrel összefüggésben, amely befolyásolja mind a kisebbségi vegyes bizottságok létrehozását, mind működését. Emellett, ahogyan Brubaker is alkalmazza, a kutatás is figyelembe veszi a *nacionalizmus-elméletek* fejleményeit, melyek a „nemzet” politikai meghatározását, szerepét helyezik a középpontba, valamint a modern nacionalizmus gyökereit és kialakulását vizsgálják. A nacionalizmus-elméletek képviselői között vitatott a nemzetek és a nacionalizmus létrejötte, mely alapján alapvetően a primordialista és modernista szemléleteket különböztetünk meg, melyek a nemzetek kialakulásának politikai-történelmi összefüggéseit boncolgatják. A modern nacionalizmus képviselői szerint a „nemzet” a modern kor politikai terméke és a 19. században jött létre; a társadalmi változások a modern nemzetállamok kialakulásához vezettek (Gellner, 1984; Hobsbawn, 1990). A nacionalizmus egyéb képviselői amellet érvelnek, hogy a modern nacionalizmus mély történelmi alapját az etnikumok, etnikai közösségek alkotják, melyek léte megalapozta a nacionalizmus kialakulását (Armstrong, 1982; Smith, 1998). A nacionalizmussal kapcsolatos szakirodalom nagy része a nacionalizmus különböző jellemzőivel foglalkozik. Hechter a nacionalizmus céljaival kapcsolatos tipológiát alkalmazott (államépítés, irredentizmus, egyesítés, stb.) (Hechter, 2000); Smith szerint a „nacionalizmus” kifejezésnek rendkívül különböző értelmezési keretei léteznek (ideológia, a nemzetek létrejötte, nemzeti érzések, stb.). Ezzel szemben Brubaker a nacionalizmus *szereplőit* helyezi a középpontba, illetve arra keresi a választ, hogy a különböző állami és kisebbségi szereplők helyzete hogyan befolyásolja céljaikat. Nemcsak az államok és a kisebbségi csoportok rendelkeznek különböző célokkal, melyek eltérő helyzetükből adódnak, hanem az anyaállamok és honos államok eltérő nézetei, politikái is rendkívül meghatározók.

A kutatás, ahogyan az egyéb más szakirodalmi forrásokban is megfigyelhető, a hárompólusú fenti viszonyrendszert *négypólusúvá* egészíti ki a nemzetközi szervezetek bevonása által. Brubaker elmélete nem foglalkozik a nemzetközi szervezetek, például az EU, ET, NATO, EBESZ, szerepével, azonban látni kell, hogy e szereplők rendkívüli mértékben formáltak és formálják a közép európai államok poszt-kommunista politikai ideológiáit. A négypólusú viszonyrendszer összeköti a nemzetiesítő államokat, nemzeti kisebbségeket és az anyaországokat az említett kiterjedt intézményrendszerrel (Smith, 2002, p. 3). A három szereplőn túl amiatt szükséges figyelembe venni a nemzetközi szervezeteket is, mivel az

azokon belül megvalósuló együttműködés, illetve az intézmények jogi-politikai keretrendszere jelentősen befolyásolja a közép-európai (és egyéb) államok belső rendszerét és folyamatait, egymás közötti kapcsolataikat és a nemzeti kisebbségek helyzetét is. Az egyes államok kétoldalú szerződéseikbe – így a kutatás által vizsgált, a kisebbségi vegyes bizottságokat létrehozó szerződésekbe is – belefoglalják, átveszik, tehát kötelező érvényűnek ismernek el bizonyos nemzetközi sztenderdeket és utalnak a nemzetközi szervezetek által létrehozott kisebbségvédelmi, emberi jogi vagy egyéb dokumentumokra. Ennek folytán a nemzetközi környezet nem hagyható figyelmen kívül a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos témakörök, illetve a kétoldalú kapcsolatok vizsgálata során. A három, illetve négyoldalú viszonyrendszer választ adhat arra, hogy a három említett szereplő identitását és érdekeit a kétoldalú kapcsolatokban milyen módon befolyásolják egyes külső tényezők. Emellett azt is látnunk kell, hogy nemcsak az államok politikai-kulturális környezete vagy a nemzetközi sztenderdek és intézmények befolyásolják az államok/kormányok egyes kérdésekhez való hozzáállását, hanem az anyaállamok és maguk a kisebbségek tevékenysége és reakciói is. A fent említett hármas és négyes viszonyrendszer egyértelműen azt mutatja, hogy a kisebbségi követeléseket közvetlenül befolyásolja az államok hozzáállása és az egyes országok közötti kétoldalú kapcsolatok jellege. A nemzeti kisebbségek, illetve képviselőik elméletileg szabadon részt vehetnek a döntéshozatalban vagy egyéb, őket érintő folyamatokban, szervezetekben, azonban az államok közötti viszony kényes és érzékeny jellege - magától értetődő módon – sok esetben kimondatlanul, de valósan korlátozza a kisebbségi igények megvalósulását és valódi kifejezését. Emellett a nemzeti kormányok képesek jelentős mértékben befolyásolni és meghatározni az egyes szervezetekben – így a kisebbségi vegyes bizottságokban is – részt vevő kisebbségi képviselők körét, küldő szervezeteit/pártjait. Az ezzel kapcsolatos döntések pedig általában politikai megfontolások és az adott országok, valamint az egyes államok és az ott élő nemzeti kisebbség közötti politikai viszony jellege alapján kerülnek meghatározásra. A kisebbségi vegyes bizottságokra pedig szintén hatványozottan igaz, hogy abban az esetben, ha az államok meg is egyeznek a bizottságokban részt vevő kisebbségi képviselők személyéről vagy küldő szervezeteiről, minden esetben a honos állam döntése az irányadó, hiszen az nevezi ki a részt vevő képviselőket. Annak érdekében, hogy mindkét fél számára előnyös politikai megállapodás szülessen, a két államnak megfelelő, baráti politikai kapcsolatokat kell ápolnia egymással, ellenkező esetben kevés esély van a felek számára kedvező döntések meghozatalára. Összefoglalva tehát a konstruktivista szemléletet, mely a normákat és nézeteket, véleményeket helyezi a

középpontba, a kutatás kiegészíti a három, illetve négypólusú viszonyrendszer identitáspolitikájának dinamikáival.

III. Az értekezés tudományos eredményei

A kutatás a nemzeti kisebbségek politikai képviseletét és részvételét, illetve annak egyik gyakorlati megvalósulási módját vizsgálta a Magyarország és a szomszédos országok között létrehozott kisebbségi vegyes bizottságok munkája által. A kutatás legfőbb eleme a hat kisebbségi vegyes bizottságban részt vevő kisebbségi képviselőkkel készített interjúk, melyek keretében a megkérdezettek elsősorban a kisebbségi képviselet és részvétel bizottságokon belüli hatékonyságával kapcsolatban, és több ezzel kapcsolatos témakörben fejtették ki nézeteiket, illetve a bizottságokban zajló munkával összefüggésben foglalták össze tapasztalataikat. Ezen túl rávilágítottak az anyaországgal, illetve a honos állammal való kapcsolatrendszer jellegére, valamint a bizottságokban zajló munka és a kisebbségi képviselet hatékonyságának növelése szempontjából javaslatokat is megfogalmaztak. Ahogyan az többször kifejtésre került, a vegyes bizottságok lehetőséget adnak a kisebbségi képviselők számára, hogy részt vegyenek az őket közvetlenül érintő, a vegyes bizottságok keretén belül felmerülő kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatalban. A vegyes bizottságokat létrehozó szerződések többsége egyértelműen kimondja, hogy a nemzeti kisebbségek képviselőinek részt kell venniük a bizottságok munkájában. Ez a fejlemény az 1990-es években, amikor a bizottságokat létrehozó szerződések többsége aláírásra került, jelentős előrelépésnek számított az előző évtizedekhez, időszakhoz képest. Azonban fontos azt is kiemelni, hogy míg a kétoldalú szerződések kötelező erővel rendelkeznek, a vegyes bizottságok által elfogadott jegyzőkönyvekről ez a legtöbb vizsgált országban nem mondható el, így csupán ajánlás jellegű dokumentumoknak tekinthetőek és nem kötelezik a kormányokat a megfogalmazott célkitűzések végrehajtására. Emellett az, hogy a kisebbségi képviselők lehetőséget kapnak a bizottságokban való részvételre, nem jelenti minden esetben, hogy képesek hatékonyan befolyásolni a döntéseket, hiszen a többi bizottsági tag, a társelnökök és kormányok véleménye, nézetei képesek ezeket felülírni. Azonban ez az eshetőség sem előremutató, mivel maguk a bizottságok a nemzeti kisebbségek jogainak és érdekeinek védelme céljából jöttek létre, így minden esetben fontos lenne, hogy a kisebbségi képviselők szava, véleménye nagyobb súlyt kapjon.

A kutatás kiinduló hipotézise szerint a vizsgált kisebbségi vegyes bizottságok a nemzeti kisebbségek számára csupán korlátozott mértékben biztosítanak lehetőséget a politikai

részvételre és képviselőre abban az értelemben, hogy a bizottságokban csak az adott nemzeti kisebbség egy bizonyos rétege van képviselve. A bizottságokban részt vevő kisebbségi képviselők, illetve az őket delegáló szervezetek/pártok köre a legtöbb esetben (kivéve a magyar-ukrán és magyar szerb relációban, melyekben a bizottságokat létrehozó szerződések pontosan meghatározzák a kisebbségeket képviselő intézményeket) a kormányok, illetve társelnökök által önkényesen kerülnek meghatározásra, kiválasztásra. A kutatás során áttekintett és elemzésre kerülő dokumentumok (bizottsági jegyzőkönyvek, előkészítő anyagok), valamint a kisebbségi képviselőkkel készített interjú alapján az első hipotézis részben igaznak bizonyult. A vizsgált bizottságok magyar oldalán részt vevő kisebbségi képviselők személye és küldő intézményei egyértelmű képet mutatnak: a magyar-szlovén és magyar-horvát reláción kívül a bizottságok munkájában minden esetben az országos nemzetiségi önkormányzatok elnökei és 2014 óta a parlamenti nemzetiségi szószólók vesznek részt. Az említett két reláció bizottsági munkájában ezen kívül részt vesznek még a legnagyobb kisebbségi szervezetek elnökei is. A szomszédos országok vonatkozásában a helyzet eltérő, mivel a bizottságokban a honos államok oldalán általában a legnagyobb kisebbségi magyar pártok elnöke vagy tagja vesz részt, tehát a magyar kisebbséget egy képviselő képviseli. Egyedüli kivételnek a magyar-szlovák KVB tekinthető, melyben jelenleg a szlovák oldalon a magyar kisebbséget nem képviseli egy erre kinevezett tag; egyes, a magyarság számára fontos témaköröket magyar oktatási vagy kulturális szervezetek tagjai képviselik.

Ezzel összefüggésben fontos megemlíteni, hogy a kisebbségi képviselők körét, küldő szervezeteit a felek az együttműködés kezdeti szakaszában, a KVB-ket létrehozó szerződéseket követően fektették le, illetve kialakítottak egyfajta, a kezdeti években meghatározott gyakorlatot, mely a legtöbb esetben azóta sem változott. A kisebbségi képviselők személyében egyedül magyar oldalon történt változás, mégpedig 2014-ben, amikor létrehozták a nemzetiségi szószólók intézményét az Országgyűlésben, akiket a KVB-k munkájába is bevontak. Ez alapján látható, hogy a kezdeti években a munkában részt vevő kisebbségi képviselők köre a felek által önkényesen került meghatározásra, a legtöbb esetben nem lett lefektetve a létrehozó szerződésekben vagy egyéb dokumentumban, jegyzőkönyvben, kivéve a fent említett magyar-ukrán és magyar- szerb relációt. Ezáltal a Magyarország oldalán a bizottságokban részt vevő kisebbségi képviselők köre szinte magától értetődően alakult ki, azonban a szomszédos államok bizottságaiban helyet foglaló magyar képviselőkről ez nem mondható el. A bizottságokban részt vevő magyar kisebbségi pártok a legtöbb esetben parlamenti pártok (voltak), így ez a szomszédos államok kormányai számára is egyértelmű

helyzetet teremt. Ehhez azt is hozzá kell tenni, hogy a szomszédos országok oldalán a bizottságokban részt vevő magyar képviselők küldő pártjainak, szervezetinek körét Magyarország jelentős részben befolyásolja. Ahogyan az megfigyelhető, a magyar kormány a szomszédos országok mindegyikében egy pártot magyar pártot tart szövetségesének, egy párttal működik együtt, így a bizottságok munkájában is e pártok képviselői vettek, vesznek részt. Ez azonban felveti a kisebbségi képviselet legitimitásának kérdését, mivel a legtöbb szomszédos országban több magyar kisebbségi párt és kisebbségi szervezet működik, melyek jelentős mértékben hozzá tudnának járulni a magyarság szélesebb körű képviseletéhez a bizottságokban, így ezek bevonása a jövőben megfontolást igényelne. Példaként említhető a Magyar-Ukrán KVB, melynek ukrán oldalán a magyar kisebbséget a kezdetektől a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) elnöke vagy tagja képviselte. Ettől függetlenül azonban az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetséget, a másik legnagyobb magyar pártot, szintén nagyszámú ukrain magyar támogatja, bevonására azonban a KVB munkájába nem került sor, mivel Magyarország a kezdetektől a KMKSZ-t tekintette szövetségesének, partnerének. Az ukrán viszonylathoz nagyon hasonló a helyzet a magyar-szlovák reláció szlovák oldalán is. A röviden felvillantott fenti folyamat alapján megkérdőjelezhető, hogy a KVB-k szomszédos országok oldalán helyet foglaló magyar kisebbségi képviselők reprezentativitása megalapozott-e, illetve e képviselők képesek-e megfelelően, teljeskörű módon képviselni az adott közösség jogait, igényeit. A kutatás alapján kiderült, hogy ez több esetben nem valósul meg és, főként a szomszédos országok oldalán a bizottságokban részt vevő magyar képviselet szempontjából, a munkába több kisebbségi pártot, szervezetet, intézményt kellene, lehetne bevonni, mely növelné a közösség képviseletének hatékonyságát. Fontos kiemelni, hogy a felek, mivel a bizottságokat létrehozó dokumentumok többsége nem szabályozza a kérdést, bármikor megváltoztathatják, akár növelhetik a bizottságokban részt vevő tagok, kisebbségi képviselők körét, küldő szervezeteit, azonban a kezdeti együttműködés szakaszában kialakult gyakorlat eddig nem került módosításra. Hozzá kell tenni azt is, hogy a KVB-ok munkájába az új tagok bevonásához a felek előzetes megegyezésére sincs szükség, tehát adott oldalon a kormányok, társelnökök saját hatáskörben új képviselőket vonhatnak be a munkába, ezáltal jelentős és átfogó, sőt önkényes jogkörrel, hatáskörrel rendelkeznek. A fent említett folyamatok, illetve az, hogy a kisebbségi képviselők több szempontból önkényesen kerülnek kiválasztásra azt feltételezi, hogy az adott kisebbségi résztvevő a bizottságokban sok esetben csupán az adott nemzeti kisebbség egy bizonyos szegmensét képviseli.

A kutatás második hipotézise, mely szerint a vegyes bizottságok, így az azokban megvalósuló kisebbségi képviselet és részvétel hatékonysága is, alapvetően az államok közötti, valamint az államok és a kisebbségek közötti politikai viszony és nem a bizottságok, mint jogintézmények függvénye, igaznak tekinthető. A bizottsági jegyzőkönyvek és dokumentumok, az államok közötti politikai viszony áttekintése és a kisebbségi képviselőkkel készített interjúk alapján megfigyelhető, hogy alapvetően az országok közötti politikai viszony jellege befolyásolja a bizottsági ülések megszervezésének gyakoriságát, illetve sikerét vagy sikertelenségét. Abban az esetben vagy időszakokban, amikor a két állam közötti kapcsolat nézeteltérésekkel terhelt, a bizottságok munkája nagy eséllyel szünetel, ahogyan ez a Magyar-Ukrán és Magyar-Román KVB esetében is megfigyelhető. Az is gyakran előfordul, hogy a konfliktusos időszakokban a felek szerveznek ugyan bizottsági üléseket, és akár közös jegyzőkönyvet is elfogadnak, azonban az ezekben szereplő ajánlások teljesítése egyáltalán nem vagy csak hosszú idő elteltével valósul meg. A kutatás során az is bebizonyosodott, hogy nemcsak az adott két állam közötti kapcsolatok jellege, hanem a nemzeti kisebbség és az anyaállam, valamint a nemzeti kisebbség és a honos állam közötti kapcsolatrendszer minősége is jelentős mértékben meghatározza a vegyes bizottságok keretében megvalósuló együttműködést. A nemzeti kisebbségek általános döntéshozatali folyamatokban történő részvétele és képviselete, a kisebbségi közösségek számára biztosított lehetőségek, valamint ajánlásaik, céljaik elfogadása, jegyzőkönyvekbe való beépítése és legfőképpen teljesítése nagyban függ a honos állam és az ott élő, adott nemzeti kisebbség kapcsolatától is. Ezt a viszonyt pedig rendkívüli mértékben meghatározza a honos állam kisebbségekkel kapcsolatban folytatott politikája, nézetei, hozzáállása.

A fentiekén túl a második hipotézis kiemelte a kölcsönösség elvét is abban az értelemben, hogy az az államok közötti meghatározó tényező a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos döntések, illetve az őket érintő politikák kialakítása, végrehajtása során. A gyakorlatban ez az elv azt jelentené, hogy amennyiben A állam az országban élő B állam nemzeti kisebbségeivel egy bizonyos módon viselkedik – például védi és támogatja jogait – akkor B állam is hasonló módon viszonyul A állam nemzeti kisebbségeihez. Azonban a vizsgált kisebbségi vegyes bizottságok munkájával összefüggésben ez a feltételezés csak részben alkalmazható. Bár a gyakorlatban a KVB-ok kölcsönösségi alapon működnek, az anyaországok tevékenysége jelentős mértékben különbözik, ami egyértelműen befolyásolja a bizottságok munkáját. Ennek fő oka, hogy az államok különböző módon viszonyulnak az országaikban élő nemzeti kisebbségekhez, valamint a más országokban élő saját nemzettársaik jogainak védelméhez is. Magyarországot tekintve, például, az ország számára a határokon kívül élő

magyarokról való gondoskodás, jogaik figyelemmel kísérése és védelme mindig is politikai prioritásnak számított. Emellett Magyarország az országban élő nemzeti kisebbségek számára is fontos jogköröket biztosít, melyekkel védi e kisebbségek identitását, kultúráját, oktatását, valamint anyagilag is jelentős mértékben támogatja az említett csoportokat. Egyes szomszédos államok nemzetpolitikája a más országokban élő nemzettársaikkal kapcsolatban ettől jelentős mértékben eltér, nem tartozik a politikai prioritások közé. Az említett országokban általában az ott élő nemzeti kisebbségek, így a magyarság jogainak védelme is marginális kérdéskör, illetve különböző mértékben van biztosítva, és az is előfordul, hogy a kisebbségek sok esetben hátrányos megkülönböztetésnek vannak kitéve. Természetesen léteznek jó példák, pozitív gyakorlatok is, melyek az adott országban élő nemzeti kisebbségek igényeire nagyobb hangsúlyt fordítanak. Ez alapján elmondható, hogy a kölcsönösség elve a vizsgált államok között nem tekinthető érvényesnek. A vizsgált államok tekintetében Magyarország, annak ellenére, hogy több szomszédos ország nem biztosítja megfelelő mértékben az ott élő magyar kisebbség jogait, kötelező jogi szabályozás által támogatja és védi a magyarországi nemzetiségeket, azaz az állam által hivatalosan nemzetiségként elfogadott 13 csoportot. Ez a pozitív magyarországi gyakorlat egyáltalán nem függ a bizottsági ülések megszervezésének gyakoriságától, sikerétől, elfogadott ajánlásaitól, illetve az adott két állam közötti politikai viszony jellegétől sem. A kölcsönösség elve abban az értelemben sem alkalmazható Magyarországra és a szomszédos országok kapcsolatára, illetve a bizottsági munkára, mivel a szomszédos országokban élő magyar kisebbség száma mindenhol jelentős mértékben meghaladja a Magyarországon élő bármely nemzetiségi csoport számát, melyet a bizottsági ajánlásoknak is figyelembe kellene venniük, a gyakorlatban azonban ez nem érvényesül.

A kutatás alapján beigazolódott, hogy a kisebbségi vegyes bizottságok közép-európai gyakorlata egyfajta regionális kisebbségvédelmi modellnek tekinthető, mely képviseli az adott nemzeti kisebbségi közösségek érdekeit, még akkor is, ha ez korlátozott mértékben valósul meg, illetve javításra szorul. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a jószomszédsági és egyéb kétoldalú kisebbségvédelmi szerződések, valamint az ezek által létrehozott kisebbségi vegyes bizottságok közép-európai sajátosságnak tekinthetők, hiszen, ahogy ezt a kutatás röviden ismerteti, Európában több ország írt alá effajta dokumentumokat és hozott létre hasonló szerveket. A közép-európai régió azonban amiatt mindenképpen kiemelkedő, hogy a térség országaiban sok nemzeti kisebbségi csoport él egymás mellett, többnek pedig anyanyelve az adott szomszédos ország, így a nemzeti kisebbségek kérdésköréhez fontos és

sokszor egyben vitás történelmi-politikai ügyek társulnak. A vizsgált közép-európai országokban a KVB-ok ugyanazon a működési elven alapulnak, azonos felépítéssel és folyamatokkal rendelkeznek, mely szintén a bizottságok kisebbségvédelmi regionális modellként való beazonosíthatóságát támasztja alá. Ezáltal tehát a KVB-k biztosítják a nemzeti kisebbségek bizonyos fokú politikai részvételét és képviseltét, azonban e képviselet és részvétel, valamint a bizottságok munkájának és működésének hatékonysága eltérő mértékű, azokat nagyban befolyásolják a kisebbségi képviselőkkel készített interjúkban felvetett tényezők. Ezek közül a legmeghatározóbb a felek között fennálló politikai kapcsolatok, valamint az adott honos állam és nemzeti kisebbség, illetve anyaállam és nemzeti kisebbség közötti kapcsolatrendszer jellege.

A bizottságok jövőbeli működése alapvető fontossággal bír, nem csak olyan értelemben, mint a nemzeti kisebbségek képviseletét és részvételét biztosító egyfajta regionális modellek, hanem mint gyakorlati intézmények, melyek segítik az említett csoportok jogaival, célkitűzéseivel, szükségleteivel kapcsolatos végrehajtást és általánosságban véve védik a nemzeti kisebbségek jogait. Annak érdekében azonban, hogy a bizottságok működésének, illetve a kisebbségi képviseletnek és részvételnek a hatékonysága a jövőben javuljon, különböző változtatások, fejlesztések bevezetésére lenne szükség, melyeket a kisebbségi képviselők tapasztalataik alapján fogalmaztak meg. A képviselők többsége szerint az egyik legfontosabb javításra szoruló terület a bizottsági ülések rendszeres, évenkénti megszervezése lenne, mely az összes vizsgált relációra érvényes. Emellett az is magától értetődő, hogy a nem működő relációkban, melyek munkája az utóbbi 10 évben szünetel (magyar-ukrán, magyar-román) szükséges lenne újraindítani az együttműködést. Egy másik fontos terület, melyen javítani kellene a bizottságok hatékonyságát, a kisebbségi képviselők személyeinek, küldő szervezetinek/pártjainak bevonása, ennek átgondolása és esteleges bővítése elsősorban a szomszédos országok oldalán, mely által szélesebb körben biztosíthatóvá válna az adott kisebbségi közösség hatékony képviselete. Ezzel összefüggésben természetesen figyelembe kell venni azt is, hogy a kisebbségi képviselők számának bizottságokon belüli növelése ne forgácsolja szét az ott zajló munkát, ne rontsa az eddig felépített és működő folyamatok minőségét. A másik legfontosabb javításra szoruló terület a bizottsági munka hatékonyságának növelése érdekében az elfogadott jegyzőkönyvek ajánlásainak gyakorlati megvalósítása. E célkitűzéseket szükséges lenne gyorsabb ütemben és hatékonyabban teljesíteni, mivel ellenkező esetben megkérdőjeleződik a bizottságok, valamint jegyzőkönyvek hitelessége, fontossága. Ezzel összefüggésben, a végrehajtási folyamat és az elfogadott ajánlások súlyának növelése érdekében célravezető lenne, ha a vizsgált országok

kormányai kötelező erejű dokumentumként fogadnák el az aláírt jegyzőkönyveket, így ajánlás jellegükön túl kormányhatározat vagy egyéb más kötelező jogi dokumentumként válnának a belső jog részévé, kinevezve a végrehajtásért felelős kormányzati és egyéb szerveket. A fent említett, illetve a kutatás által bemutatott további javaslatok által a bizottságok elszámoltathatósága és súlya, illetve a megvalósított célkitűzések száma növekedne elősegítve a nemzeti kisebbségek helyzetének fokozottabb javítását.

IV. Főbb hivatkozások

1. Arp, Björn (2008): *International Norms and Standards for the Protection of National Minorities*. Martinus Nijhoff Publishers.
2. Bíró, Gáspár (2000): Minorities in International relations. In: Segbers, Klaus and Imbusch, Kerstin (eds.): *The Globalization in Eastern Europe: Teaching International Relations without Borders*. LIT Verlag, Münster, pp. 297-332.
3. Bloed, Arie - Van Dijk, Peter (eds.) (1999): *Protection of Minority Rights through Bilateral Treaties*. The Hague, Kluwer Law International.
4. Brubaker, Rogers (1995): National Minorities, Nationalizing States, and External National Homelands in the New Europe. *Daedalus*, 124(2), pp. 107-132.
5. Brubaker, Rogers (1996): *Nationalism reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge University Press.
6. Checkel, Jeffrey T (1998): The Constructivist Turn in International Relations. *World Politics*, 50(2), pp. 324-348.
7. Csergő, Zsuzsa - Vangelov, Ognen and Vizi, Balázs (2017): Minority Inclusion in Central and Eastern Europe: Changes and Continuities in the European Framework. *Intersections, East European Journal of Society and Politics*, 3(4), pp. 5-16.
8. Egyezmény a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között a Magyar Köztársaságban élő horvát kisebbség és a Horvát Köztársaságban élő magyar kisebbség jogainak védelméről, Eszék, 1995. április 5.
9. Egyezmény a Magyar Köztársaság és Szerbia és Montenegró között a Magyar Köztársaságban élő szerb kisebbség és a Szerbia és Montenegróban élő magyar kisebbség jogainak védelméről szóló, Budapest, 2003. október 21.
10. Egyezmény a Magyar Köztársaságban élő szlovén nemzeti kisebbség és a Szlovén Köztársaságban élő magyar nemzeti közösség különjogainak biztosításáról, Ljubljana, 1992. november 6.

11. ENSZ Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól, 1992. december 18. (Közgyűlés 47/135. sz. határozata)
12. Európa Tanács Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről, Strasbourg, 1994. November 10 (hatályba lépés: 1998. február 1).
13. Fedinec, Csilla (2009): Parlamentarizmus Ukrajnában és a kárpátaljai magyarok. In: *Ukrajna színeváltozása 1991–2008*. Regio Könyvek. Kalligram, Pozsony, pp. 114-138.
14. Fiala-Butora, János (2013): Hungarians in Slovakia and the Evolution of Hungarian-Slovakian Bilateral Relations – Improvement or Stalemate? *European Yearbook of Minority Issues*, 12(1), pp. 158-196.
15. Fiala-Butora, János (2017): Bilateral Treaties on Minority Protection in Europe. *Central European University, H.R. L.L.M. Thesis*.
16. Finnemore, Martha - Sikkink, Kathryn (1998): International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 52/4, pp. 887-917.
17. Gál, Kinga (1999): Bilateral Agreements in Central and Eastern Europe: A New Interstate Framework for Minority Protection? *ECMI Working Paper*, Volume 4, pp. 1-28.
18. Hopf, Ted (1998): The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, 23(1), pp. 171-200.
19. Horn, Frank (ed.) (1996): *Minorities and Their Right of Political Participation*. Lapland's University Press, Rovaniemi.
20. Jeszenszky, Géza (1996): Hungary's Bilateral Treaties with the Neighbors and the Issue of Minorities. *Ethnos-Nation. Eine europäische Zeitschrift*, 4(1-2), pp. 123-128.
21. Kántor, Zoltán et al (eds.) (2004): *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. Slavic Research Center.
22. Komac, Miran - Vizi, Balázs (eds.) (2019): *Bilaterális kisebbségvédelem. A magyar-szlovén kisebbségvédelmi egyezmény háttere és gyakorlata*. L'Harmattan, Budapest.
23. Kovács, Péter (1996): *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Osiris Kiadó, Budapest.
24. Kovács, Péter (1997): A kisebbségvédelem nemzetközi jogi koordinátái a '90-es években. *Magyar Kisebbség*, 3(3-4).
25. Kymlicka, Will (1996): *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford University Press.
26. Malloy, Tove H (2005): *National Minority Rights in Europe*. Oxford University Press.

27. Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén, Budapest, 1991. május 31.
28. Onuf, Nicholas (1989): *World of Our Making*. University of South Carolina Press in Columbia.
29. OSCE High Commissioner on National Minorities: Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life, 1 September 1999.
30. Palermo, Francesco - Sabanadze, Natalie (eds.) (2011): *National Minorities in Inter-State Relations*. Brill Nijhoff.
31. Palermo, Francesco (2010): Dual Meaning of Participation: the Advisory Committee's Commentary to Article 15 of the FCNM. *European Yearbook of Minority Issues*, 7(1), pp. 407-424.
32. Salat, Levente - Novák, Csaba Zoltán (2015): Ethnicity, Nationalism and Minority Regime. In: Stan, Lavinia –Vancea, Diane (eds.): *Post-Communist Romania at Twenty-Five*. Lanham, Lexington Books, pp. 63-85.
33. Székely, István Gergő - Horváth, István (2014): Diversity recognition and minority representation in Central and Southeast Europe: a comparative analysis. *Nationalities Papers*, 42(3), pp. 426-448.
34. Szerződés a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság között a jószomszédi kapcsolatokról és a baráti együttműködésről, Párizs, 1995. március 19.
35. Szerződés a Magyar Köztársaság és Románia között a megértésről, az együttműködésről és a jószomszedságról, Temesvár, 1996. szeptember 16.
36. Szűcs, Jenő - Hanák, Péter (1986): *Európa régiói a történelemben*. MTA Történettudományi Intézet, Budapest.
37. Verstichel, Annelies (2009): *Participation, Representation and Identity. The Right of Persons Belonging to Minorities to Effective Participation in Public Affairs: Content, Justification and Limits*. Intersentia.
38. Vizi, Balázs (2015): Political Participation of Minorities in the International Arena: Opportunities and Procedures in a European Context. In: *Thucydides vs. Kant in our time: reconsidering the concepts of war and piece: essays in honor of Professor Dr. Gáspár Bíró*. University American College, Skopje.
39. Waterbury, Myra A (2006): Internal Exclusion, External Inclusion: Diaspora Politics and Party-Building Strategies in Post-Communist Hungary. *East European Politics and Societies*, 20(3), pp. 483-515.

40. Waterbury, Myra A (2017): National Minorities in an Era of Externalization. Kin-State Citizenship, European Integration, and Ethnic Hungarian Minority Politics. *Problems of post-Communism*, 64(5), pp. 228-241.
41. Waterbury, Myra A (2020): Kin-State Politics: Causes and Consequences. *Nationalities Papers*, 48(5), pp. 799-808.
42. Weller, Marc (ed.) (2010): *Political Participation of Minorities*. Oxford University Press.
43. Wendt, Alexander: (1992): Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), pp. 391-425.

V. A témakörrel kapcsolatos publikációk jegyzéke

1. Varga Csilla (2016): European Union and the Conflicts of the International System: European Diplomacy in a Globalized World. *The IUP Journal of International Relations*, Vol. X, No. 1. pp. 7-16.
2. Varga Csilla (2018): EU Minority Protection Policy: Talks about Nothing or Positive Development Trends? *Iustum Aequum Salutare*, 2018/3, pp. 267–286.
3. Varga Csilla (2016): EU Minority Protection Policy: Cultural Rights of Traditional Minorities. *Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények*, 4/6, pp. 79-94.
4. Varga Csilla (2018): A nemzeti kisebbségek identitásproblémái. A magyar nemzeti kisebbségek helyzete Szlovákiában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 20/1, pp. 105-120.
5. Varga Csilla (2018): Etnikai pártok érdekérvényesítése – a szlovákiai Magyar Közösség Pártja és a Most-Híd tevékenységének tükrében. *Pro Minoritate*, 2018/Tavaszi, pp. 99-122.
6. Varga Csilla (2018): International Developments 2017: Economic, Social, and Cultural Life, Including Education and the Media in the Context of European Minorities and from the Perspective of International Law. *Acta Humana*, 2018/Special edition, pp. 59-91.
7. Varga Csilla (2019): Past and Present Developments of the Hungarian-Slovakian Minority Joint Committee. *KKI Studies*, T-2019/01, Series of the Institute for Foreign Affairs and Trade.
8. Varga Csilla (2019): A Magyar–Szlovák Kisebbségi Vegyes Bizottság múltja, jelene és elért eredményei. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 21/2, pp. 3-27.

9. Varga Csilla (2020): International Developments 2018: Cultural Activities and Facilities, Education and the Media in the Context of European Minorities and from the Perspective of International Law. *European Yearbook of Minority Issues*, 17/1, pp. 130-168.
10. Varga Csilla (2020): A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája monitoring mechanizmusa: Szlovákia negyedik és ötödik körös országjelentésének összehasonlítása a magyar nyelvű oktatással kapcsolatos vállalások szempontjából. *Pro Minoritate*, 2020/ősz, pp. 31-42.
11. Varga Csilla (2020): A magyar-szlovák alapszerződés gyakorlata: a kisebbségi vegyes bizottság munkája. In: Vizi Balázs (szerk.): *Kétoldalú szerződések és kisebbségvédelem Közép-Európában*. Könyvfejezet, 2020/21, megjelenés alatt.
12. Varga Csilla (2020): A koronavírus-járvány hatásai a határon túli magyarsággal való kapcsolatokra és Magyarország szomszédságpolitikájának alakulása. *Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Európa Stratégia Kutatóközpont, COVID kötet*. Könyvfejezet, megjelenés alatt, megjelenés várható ideje: 2021 eleje.

Other publications, translations

13. Varga Csilla: A szlovákiai kisebbségek helyzete napjainkban. Könyvismertető: Tóth Károly (szerk.): *Nyelvi Jogok I. – A kisebbségi és nyelvi jogok helyzete Szlovákiában/Jogsegélyszolgálat 2009-2011*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2013, 582 oldal). *REGIO*, 25/1, pp. 188-194.
14. Varga Csilla (2017): Federica Prina: A nemzeti kulturális autonómia egy többnemzetiségű államszövetségben: Oroszország helyzete. Magyar nyelvű fordítás. *REGIO*, 25/3, pp. 130-153.
15. Varga Csilla (2017): Book review of Balázs Vizi – Norbert Tóth – Edgár Dobos (eds.): *Beyond International Conditionality. Local Variations of Minority Representation in Central and South-Eastern Europe*. Baden-Baden, Nomos, 2017, 272. p. *Acta Humana*, 2017/Special edition, pp. 107-116.
16. Varga Csilla (2018): Paula Vega: Az ecuadori őslakos népek igazságszolgáltatási rendszere és az általános jogrend közötti ellentétek. Magyar nyelvű fordítás. *Pro Minoritate*, 2018/nyár, pp. 86-93.
17. Varga Csilla (2020): A kisebbségek oktatása, nyelve és emberi jogai. A kisebbségi különleges jelentéstevő jelentése - magyar nyelvű fordítás. Eredeti cím: Education,

language and the human rights of minorities, UN General Assembly, A/HRC/43/47, 9 January 2020. *Pro Minoritate*, 2020/ősz, pp. 57-85.

18. Varga Csilla (2020): Marew Abebe Salemot: A kisebbségi jogok védelmének vizsgálata az etióp szövetségi rendszerben. Magyar nyelvű fordítás. *Pro Minoritate*, 2020/3, pp. 91-98.